

VISITAS XXXVI CONGRESO DE ENCIGA
XINZO DE LIMIA, 23,24, e 25 DE NOVIEMBRO DE 2023

**VISITA 1.- Zonas recuperadas pola Sociedade Galega de Historia Natural (SGHN)
nas areeiras e en Lodoselo (Exterior).**

VISITA 2.- Centro de Desenvolvemento Rural “O Viso” (Semiexterior).

VISITA 3.- Castelo da Pena e Mosteiro do Bon Xesús (Exterior).

VISITA 4.- Casa da Lagoa e Museo da Limia (Interior).

VISITA 5.- Xinzo de Limia e Museo do Entroido (Semiexterior).

VISITA 1.- Visitaremos dúas zonas recuperadas pola Sociedade Galega de Historia Natural (SGHN), nas areeiras e en Lodoselo.

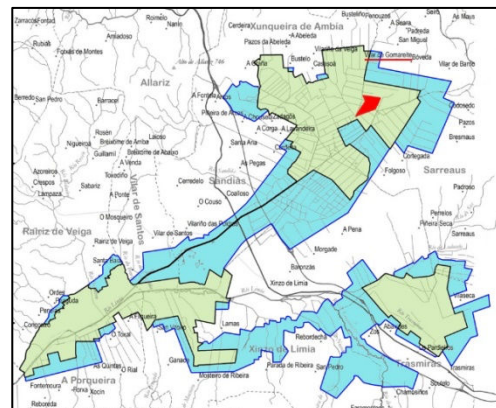
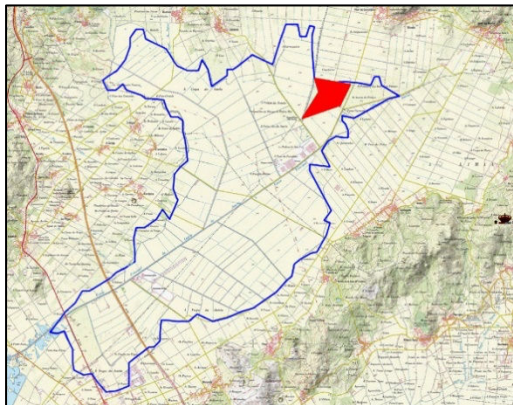
Levar calzado e roupa axeitada en función da climatoloxía. Paseos curtos e traslado en bus.

Información complementaria

Lagoa de Antela e “Veiga de Gomareite”

A desecación da lagoa de Antela (da que formaba parte a “Veiga de Gomareite”) e as chairas de inundación da Limia, xunto coa rectificación e canalización da maioría dos cursos fluviais, provocaron o maior episodio de extinción de especies. nos últimos séculos en Galicia e diezmaron as poboacións doutras hoxe consideradas ameazadas. Como consecuencia destas transformacións hidrolóxicas e o posterior abandono da gandería extensiva, desaparecieron case todos os prados (semi)naturais moi húmidos e os que quedan están moi degradados, provocando o descenso poboacional das especies asociadas a elas, varias das cales. están hoxe ameazadas a nivel ibérico, europeo ou mesmo mundial.

As figuras de protección (ZEC Veigas de Ponteliñares, ZEPA da Limia, Reserva da Biosfera “Area de Allariz”) apenas contribuíron a mellorar a situación dos humidais relictos e das especies máis ameazadas. Ademais, a falta dunha estratexia de comunicación das oportunidades de desenvolvemento rural que ofrecen estas cifras agravou a oposición veciñal a elas.

Situación previa da Veiga de Gomareite

A Veiga de Vilar de Gomareite, cunha superficie total de 70 hectáreas, está situada no extremo SO do concello de Vilar de Barrio, xusto na confluencia cos concellos de Xunqueira de Ambía e Sarreaus (NE. sector da chaira da Limia). No seu día estivo cuberta estacionalmente polas augas da lagoa de Antela, e na actualidade sitúase integramente dentro do ZEP da Limia. Por acordo da comunidade de montes veciñais en man común de Vilar de Gomareite, a “Veiga” divídese en solares, arrendados a distintos membros da comunidade.

- Veiga de Gomareite (polígono vermello) en 1955 e sector con convenio de Custodia Territorial entre SGHN e un gandeiro (polígono azul).
- Veiga de Gomareite (polígono vermello) no sector 2011e con convenio de Custodia Territorial entre SGHN e un gandeiro (polígono azul).

No terzo norte inculto da “Veiga de Gomareite” segue representada a paisaxe tradicional das marxes da antiga lagoa de Antela e dos seus prados perimetrais, con estanques temporais e un mosaico de prados máis ou menos húmidos e matogueiras de alto valor ambiental. .

Grazas á conservación desta paisaxe tradicional e ás inundacións temporais, a parte inculca da “Veiga de Gomareite” aínda acolle unha notable representación de especies escasas ou incluídas no Catálogo Galego de Especies Ameazadas (Decreto 88/2007), entre *Orchis fragans*, *Serapias lingua*, *Serapias cordigera*, *Eryngium viviparum*, *Lepidurus apus*, *Gasterosteus gymnurum*, *Pelobates cultripes*, *Hyla arborea*, *Circus cyaneus*, *Circus pygargus*), *Tetrax tetrax* (Avutarda pequena), *Burhinus oedicephalus*), *Vanellus vanellus* (avefría), *Gallinago gallinago* (begacina) e *Numenius arquata* (zorro).
Custodia do Territorio na Veiga de Gomareite

Para a conservación destes notables valores ambientais é moi conveniente manter unha explotación gandeira extensiva tradicional e a conservación das inundacións estacionais en parte da parcela. Así mesmo, é fundamental eliminar os principais factores de ameaza, especialmente o vertido de lixo e restos e outras actividades insostibles e pouco respectuosas co medio ambiente, así como a invasión de silvas e matogueiras altas.

Neste escenario, a SGHN considerou a necesidade de demostrar que é posible, e necesario, recuperar humedais e especies ameazadas cun enfoque global e integrador, colaborando co sector primario (agricultura e gandería) e prestando atención a toda a biodiversidade (flora, invertebrados, peixes, anfibios, réptiles, aves e mamíferos). Para estes efectos, o 06-05-2014 (Día Mundial do Medio Ambiente) o comunitario que tña alugadas as 16 hectáreas delimitadas en azul nas fotos aéreas dos anos 1955 e 2011 asinou un convenio de colaboración coa SGHN para a Custodia do Territorio do solar, Non cultivado da Veiga de Gomareite.

VISITA 2.- Visitaremos o Centro de Desenvolvemento Rural (CDR) “O Viso” en Lodoselo, Sarreaus.

Percorrido interactivo como recurso educativo no medio rural con revisión da xénese e evolución do proxecto de dinamización comunitaria con trinta anos. Poderemos ver o Proxecto de desenvolvemento integral da comarca da Limia desenvolvido por esta entidade sen ánimo de lucro, declarada de utilidade pública, a través do seu programa do "Pobo escola" que quere contribuír ó mantemento e desenvolvemento das persoas alí afincadas; do albergue instalado na antiga casa reitoral – que foi de labranza - restaurada e habilitada; do seu programa de educación ambiental como inmersión na realidade e a súa intervención para o mantemento da diversidade e da paisaxe.

Levar calzado e roupa axeitada en función da climatoloxía. Paseos curtos e traslado en bus

Información complementaria

No Centro de Desenvolvemento Rural “O Viso” trabállase no esforzo por cambiar o medio rural visitable por un medio rural habitable e habitado.

Trátase dunha entidade sen ánimo de lucro, declarada de Utilidade Pública. Un traballo comunitario case tan fráxil e provisional como os seres humanos que a conforman. Que aprenden no territorio, a diario, a vivir en vulnerabilidade con serenidade e esperanza.

E experimentan que a atención aos demais no coidado mutuo produce plena satisfacción porque se basea no amor, en valorar a interdependencia e a forza do compartir e da solidariedade.

MISIÓN: “Acompañar á xente do rural limeño en procesos de desenvolvemento que

asuman o reto de facer medrar a toda a persoa e a todas as persoas”.

VISIÓN: Ser referente da “utopía alcanzable” no medio rural galego, cunha estratexia de desenvolvemento integral dirixida á poboación máis vulnerable da comarca da Limia; mediante accións globais de carácter social, educativo, informativo, económico, formativo e laboral para que a nosa comunidade permaneza na súa contorna, en mellores condicións e cunha maior calidade de vida.

VALORES: A preocupación e o compromiso prioritarios do Centro de Desenvolvemento Rural “O Viso”, o seu verdadeiro norte en todos os programas, é desenvolver unha auténtica educación integral. A educación integral expresa a mística e o entusiasmo que queremos aportar e que recolleemos na pedagogía e na metodoloxía:

- De liberación: de liberdade interior e de conciencia crítica.
- Do diálogo, da convivencia pacífica e do sentido democrático.
- De expresión, creatividade e acción.
- Do sentido da persoa, dos valores, en concreto da garantía dos valores éticos fundamentais (xustiza absoluta coas persoas e coa historia, convivencia fraterna, respecto e acollida)

- Do sentido do ben común, da pertenza a un pobo e da conciencia histórica.

VISITA 3.- Visitaremos o Castelo da Pena e o Mosteiro do Bon Xesús e ruta tras mosteiro. Emprego do monte (cogomelos, árbores...) e inmersión no mesmo.

Levar calzado e roupa axeitada en función da climatoloxía. Paseos curtos e traslado en bus.

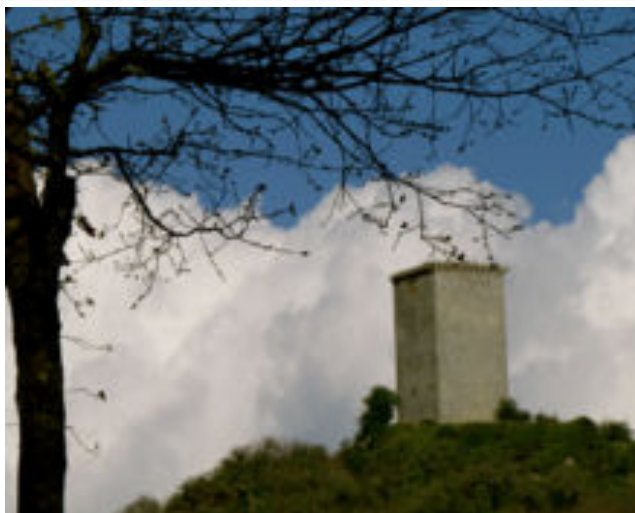
Información complementaria

A Torre da Pena tamén recibe o nome de Portelam de Sanctio Iohannis, Castelo de Portela de Pena ou Castelo da Porteliña. A súa estratéxica situación cara á lagoa e a súa altura da torre fixo que non fose necesario construíla nunha montaña máis alta que as que se atopaban nas proximidades. De feito, érguese nun túmulo de 747 metros, estando moi preto outro outeiro que supera os 758 m e onde se sitúa o vértice xeodésico. Os montes onde nace deron o nome á Torre, Alto da Pena, que se traduce como Alto da Peña.

O máis probable é que todas as teorías fosen certas e que mesmo se construíu sobre as súas bases un castro, para posteriormente establecer unha fortaleza altomedieval. Posteriormente ben puido ser empregado na baixa Idade Media para construír a torre defensiva.

Non obstante, hai constancia de que xa no ano 1386 foi tomada polo duque de Lancaster, cando pertencía á familia Biedma. Despois pasou aos Monterrei, pero os problemas dinásticos entre os condes de Monterrei e os de Lemos iniciaron un interminable preito pola súa posesión. No século XVIII a torre foi abandonada, conservándose só a imponente torre.

A porta da fortaleza da Torre da Pena está situada a unha altura, imposibilitando a entrada. A súa conservación é boa e a súa planta cadrada e a súa gran altura convertérono nun bo elemento defensivo militar. Case non se adiviñan outros restos que non sexan a canteira próxima da que se extraeu a pedra para a súa construción.

O Mosteiro do Bon Xesús de Trandeiras en Xinzo de Limia é un deses bens patrimoniais que loitan como poden por sobrevivir no tempo mentres o esquecemento e a ruína se apoderan del.

A igrexa parroquial é o único que se conserva en bo estado. Aínda así, os seus restos perviven ata os nosos días e podemos admirar os claustros e os restos das estancias, como as cociñas, a sancristía, as estancias, as cortes, os hórreos e as adegas, ocupando unha superficie de 1800. m2. A igrexa dunha soa nave e cabeceira poligonal

foi reconstruída tras un incendio en 1668 e permanece ata os nosos días como igrexa parroquial.

A súa portada non esquece as súas orixes góticas e orixinalmente foi cuberta. Antes do incendio, o templo cubríase con madeira a dúas augas, pero posteriormente cubriuse cunha bóveda de canón sobre arcos transversais. A capela de Mallorca está cuberta cunha bóveda de crucería típica do século XVI.

A súa fermosa fachada consta dunha magnífica portada dividida por dous contrafortes. As arquivoltas están perfectamente decoradas con iconografía da época románica. Pegado ao portal, construíuse posteriormente o claustro do mosteiro, do que hoxe só quedan estes arcos anexos. No interior da igrexa hai sepulcros onde foron enterrados os Cabaleiros de Santiago no século XII.

Destacan as pinturas góticas que decoran o altar maior e o seu posible risco de desaparición se non se toman as medidas oportunas. Representa ao arcanxo San Gabriel e á Virxe María. Na bóveda, Xesús está representado entre os reis da época, Juan II de Castela, María de Aragón e o seu fillo Enrique, futuro rei (Enrique IV). Estes frescos foron creados para conmemorar o ano santo de 1434.

Para admirar son as ruínas dos claustros e dependencias que se atopan en estado de abandono no mosteiro anexo. Porén, o seu estado é lamentable e moitos dos seus muros ameazan con caer, polo que hai que ter coidado por onde imos.

Non hai que perder o xardín co estanque, a cunca, a fonte de pedra e a fonte labrada na rocha que se abre con arco de medio punto, onde se atopa unha canle subterránea que leva a auga a unha pequena poza dedicada ao rego. campamentos. Estas fontes, pola súa banda, recollían a auga a través dunha canle construída en bloques de pedra dispostos en fileira que chegaba a unha mina de auga situada uns 100 metros máis arriba.

Segundo a lenda, a Virxe apareceuse a un veciño neste lugar. Ela díxolle que debería construír aquí unha igrexa para a súa dedicación. Debeu ocorrer arredor do século XIV ou XV, pero non foi ata o XVI cando se tomou a decisión de construír o convento, concretamente en febreiro de 1520. Antes de rematar, xa habitaban nel uns monxes e un gardián. En 1668 o edificio foi incendiado, o que provocou o seu declive. Porén, non foi ata a invasión francesa cando o convento foi abandonado. Destruíron o mosteiro e asasinaron a varios relixiosos.

Dende o mosteiro poderemos ver, preto del, a esvelta Torre da Pena, antigamente vixilante da secada Lagoa de Antela.

VISITA 4.- Visitaremos a Casa da Lagoa e o Museo da Limia

Veremos a evolución da Lagoa de Antela e o proceso de desecado, así como a etnografía da mesma.

Información complementaria

O Museo Etnográfico da Limia **inaugúrase no ano 1992** na Escola Unitaria de Vilar de Santos, cunha colección de pezas etnográficas recollidas na comarca por un grupo de profesorado e alumnado do Instituto de Xinzo de Limia.

Tempo despois, o Concello de Vilar de Santos consegue a cesión da Reitoral da parroquia para a súa rehabilitación, decidíndose dedicar este espazo á preservación da Memoria dos Limiaos.

A restauración da Reitoral, edificio que data do século XVIII e que, no seu momento, pertenceu á Orde de Santiago como hospital de peregrinos, respectou e aproveitou todos os elementos construtivos, a madeira, a pedra, a lareira, o patio, cos que contaba a casa nos seus orixes.

No ano 1996, concluída a rehabilitación e a nova exposición en salas temáticas que ensinan aspectos da vida tradicional da Limia, o Museo reabre as portas, converténdose **nun lugar de encontro para a comunidade**.

Para iso, sempre se conta coa participación dos veciños en todas as actividades que se organizan, as pezas foron doadas integramente por xente da comarca, vellos artesáns e labregos actúan como guías na exposición e as mulleres foron o motor que recuperou a tradición do tecido en liño, sendo as protagonistas dos diferentes obradoiros e iniciativas empresariais que se puxeron en marcha nos últimos anos.

Casa da Lagoa de Antela

Atópase no centro da vila de Sandiás, na comarca da Limia, na provincia de Ourense, nun edificio tradicional especialmente reformado para albergar o centro.

Este centro pretende dar a coñecer dun xeito didáctico a historia da lagoa de Antela (unha das lagoas máis grandes da Península Ibérica -uns 42 km cadrados- diseccionada nos anos 60), a través dun percorrido que vai desde a formación da antiga Antela. lagoa, a súa drenaxe, ata a actualidade coa recuperación ambiental dos antigos areeiros abandonados.

Preténdese levar a cabo mediante modernos soportes audiovisuais (cámaras teledirixidas para observar o que acontece nos humidais, un pequeno documental sobre a lagoa de Antela e o patrimonio histórico-artístico da zona, etc.), paneis interpretativos, explicacións. didáctica, etc.

A través destes recursos, os visitantes poderán observar e coñecer a gran diversidade de aves que habitan de forma esporádica ou permanente na nosa comarca, tentando así aumentar a sensibilidade ambiental, así como implicar aos visitantes na salvación do noso patrimonio cultural e medioambiental.

VISITA 5.- Visitaremos Xinzo e o Museo do Entroido con posibilidade de participar nun Obradoiro de fabricación de pantallas.

O Museo Entroido é a exaltación do Entroido de Xinzo de Limia. Mostra os obxectos,

informacións e curiosidades dunha das celebracións máis importantes da cultura e da antropoloxía de Galicia. Neste espazo pódese ver desde coches tradicionais ata máscaras e *maniquís* e, ademais, alberga a sede da asociación A Screen, nome do personaxe típico do festival. O Entroido, declarado de interese turístico nacional, abrangue cinco domingos sucesivos: Fareleiro, Oleiro, Corredoiro, Entroido (domingo, luns e martes), Enterro da Sardiña e Domingo de Piñata.